

218 nesobeckého srdce, přistupuje k tomu zvláštní obroda smyslové vnímavosti básníkovy a zcela nová zbožnost, jakási zbožnost zraku — úplně světská —, které Bůh hovoří sladce s tváře všech věcí i bytostí živých a rozkvétá znova a znova z každého dobrého lidského pohledu, slova i činu. Sova, který vyšel z nejzoufalejších křečí rozvrácené doby, který trpěl všemi oblouzeními zmučeného srdce i pochybujiícího ducha, hynoucího v misantropii a nedůvěře, dotvořil se úsilím celé své bytosti laskavého, smířeného pohledu na svět a život i víry v nové lidství, osvobozené od kazů a strusek minulosti; dotvořil se i nové zbožnosti vpravdě sociální — zbožnosti životné i světské, která se projevuje bratrstvím a družnou láskou, jež vidí v práci modlitbu a v nesobecké tvorbě vykoupení.

Oba básníci, které by někteří pochybní vykladači stavěli rádi proti sobě, doplňují se vpravdě velmi dobře svým lidským poselstvím boje proti zlu, odboje a vzpoury proti útisku, úsilí tvůrčího jako děje nesobecké lásky. Nestačí, aby národ znal jejich jména a dovedl odříkati snad několik názvů jejich knih: chce-li býti vpravdě moderním národem osvobozeným, musí jejich krásné poselství proměňovati vědomě a vytrvale v skutečnost a pravdu.

Oba básníci, Sova i Machar, vykonali svou tvorbou kus hodnotného díla obecného, národního i sociálního, v němž pokračují po svém z nových uměleckých i společenských potřeb a požadavků doby mladí i nejmladší. Ani čas, ani umění, ani společnost nestojí, každá chvíle klade nové otázky, které musí býti řešeny novým duchem. Machar a Sova vyplnili již vcelku své poslání básnické; jsou již v přistavě se svými koráby i jejich kořistí. Ale na moři jsou posud řady jiných argonautů. I oni, a právě oni, zaslouží si pozornosti, zájmu a lásky svého národa. Kdo chce důstojně uctíti starší, vítěze, musí milovati mladé, zápasníky.

Kritika tvořivá

Kousek dialogu s českým Boiotanem

„Jakže? Jest to možné? Nový kritický časopis — a nemá úvodníku s kouzelným a mnohoslibným titulem: Dnešní žalostný úpadek české kritiky? Takto se zabíjíme, milý příteli! Takový nadpis dělá celé řadě lidí nesmírně dobře. Uvažte, že každý, kdo si přečte takový článek, cítí se nesmírně povznesen novým poznáním a zároveň polichocen, že snad on — a právě on! — je povolán, aby společně s autorem takového článku vynesl českou kritiku z toho žalostného stavu.“

„Přesto nebo *právě proto* nemá naše Kritika úvodníku toho názvu. Lichotí málo zdrželivě hlupákům a reformuje zcela šablonovitě, a právě proto *pouze náladově*, a to jest: velmi lacino. Je nekritický; a Kritika chce se vyhýbati nejprve každé nekritičnosti.“

„Jste tedy spokojen s dnešní českou kritikou? Je tedy dobrá?“

„Naprosto ne, můj milý. Je ve své většině špatná a velmi špatná. Ale jde o to, že není horší, než byla včera; že není proti včerejšku nijakého patrného úpadku a že zpravidla a průměrně špatná je kritika i v jiných zemích mnohem větších a kulturně zralejších. A víc: že jsou dnes v české literatuře nápovědi, že bude zítra lépe.“

„Nevěděl bych kde.“

„Mezi nejmladšími. Dobrou kritiku v každé zemi má vždycky jen mladá generace; račte si to pamatovat jednou provždy. Mladá generace, která usiluje o něco nového a která se probíjí

na světlo. Kritika není totiž nic jiného než speciální případ obecné literární tvořivosti: kde se zdvihá vlna tvořivosti básnické, zároveň s ní — a někdy i před ní — zdvihá se vlna nové kritičnosti.“

„A odkud ta souvislost?“

„To je víc než souvislost, můj milý: to je jednota. Je to z toho že všechna tvořivost na světě je jedna. A pravá kritika je cesta a nástroj tvořivosti. Generace se v ní uvědomuje sama sobě a tím se tvořivě orientuje.“

„To bych skoro neřekl. Soudím, že kritika je jedna věc a básnění druhá věc a že se nemají spolu míchat. Z takových zmatků nevyšlo ještě nikdy nic dobrého.“

„Promiňte, velectěný, ale zmatek je jen ve vaší hlavě. Ve skutečnosti jest tu úplná čistota pojmová a jasnost. Dovolte mi otázku: Jste pro to, aby měl autor autokritiku a užíval jí? A zlobíte se na něho, když jste usoudil, že jí nemá?“

„Ovšemže. Bez ní by uveřejnil kdekerý šmejd, všechno, co mu prolétlo čmoudnou zakouřenou hlavou. Bez ní je tvor státu a obecnosti nebezpečný.“

„Nuže, tím již jste uznal kritiku za podstatnou složku tvorby. Kritičnosti žádáte od autora jako bezpečnostního ventilu jeho marnivé kypivé obraznosti příliš snadné a optimistické. To je stanovisko opatrného šosáka, stanovisko policejně záporné. Ale kritičnost prokazuje vpravdě autorovi službu jinou, službu kladnou: vytváří mu sama metodu jeho tvorby. A bez metody není tvorby: jest jen sázka do lutrie a babská pověra ve ‚sny‘, která se již po svém pojmu nikdy neuskuteční. Autoři si dnes již, díky bohům, odvykají ‚snít‘ svá díla a o svých dílech a učí se zato myslet a pracovat.“

„Nu dobrá, dobrá. Nejsem nikterak proti takové změně, zdá se mně bližší rozumu a skutečnosti než to staré třeštění romantické. Ale v čem je kritika tvůrčí jako kritika — rozumějte mi dobře: v čem a jak tvoří *kritik*, když kritikuje a pokud kritikuje, toho nepochopím asi do smrti. A přece tak jste to myslil, že ano?“

„Ovšemže. Funkce kritická je funkce tvořivá vždycky, ať ji vykonává Petr nebo Pavel, básník z profese nebo kritik z profese, ano i profesor z profese..., pokud ji ovšem vykonává doopravdy, a ne jenom ústy.“

„Ale, můj zlatý. V tom se rozhodně mýlíte. Kritik, když kritikuje a pokud kritikuje, netvoří; všechno jiné, jen ne tvoří. Kritik je opatrný a moudrý pán, který jest tu od toho, aby klepl přes prsty básníka, když je příliš výstřední, když se zaběhl příliš ať napravo, ať nalevo. Kritik hájí zlaté středocestí. *Omne nimium vertitur in vitium*, učili nás ve škole; vzpomínám si na to ještě. Býti kritický znamená mít zdravý rozum, opatrnost, smysl pro střed. Pravda je vždycky uprostřed mezi dvojím extrémem. *Ultra citraque consistere nequit...* hle, i na to si vzpomínám ještě ze svého Horáce!“

„A tak dále a tak dále. Klasických citátů najdete na každou banálnost půl tuctu, ne-li tucet celý. Jste muž *juste-milieu*, liberál, který si myslí, že se výstřelky mají sestříhovat, a že co zbude, je pravda, která vás dovede bezpečnou oslí stezkou do ráje. Na neštěstí, můj milý, život je složitější i prostší zároveň. Takovým způsobem, sestříhováním krajností zprava i zleva, dělají se snad dobře jitrničky a klobásky, ale netvoří se pravda. K tomu jest třeba i víc i míň, než si myslíte. Hledati středocestí jest nejbezpečnější prostředek, jak naléztí prostřednost. Kritik, který si vede s touto rozšafností, může naléztí někdy kousek pravdy, ale je to pravda ubožácká. Je to pravda, která zjišťuje, že někdo zapomněl přišít na kabát knoflíky, že někdo *není* korektní. Ale je korektnost vlastnost estetická? Tak málo, jako dobrý pravopis jest dobrý styl.“

„Dobrá, pane, ustupuji i v tom. Vidíte, že jsem tvor konciliantní. Ale dovolte, řekněte mi pak alespoň, co tvoří kritik? Ať tomu již jednou, k řasu, rozumím.“

„Kriteria, příteli; kriteria, čili po česku: sudidla.“

„Ale ta jsou stvořena jednou provždy a tuším, že v Aristotelovi.“

„Klamete se zase, můj milý. Jednou provždy není stvořeno

nic, není-li to náhodou hloupost lidská. A tak také každá generace kritická musí si vytvořit znova svá kritéria; nesmí je odnikud ani vyčíst ani opsat: to smějí dělat jen kandidáti profesury při klausurkách. Tato nová kritéria nejsou nová v tom smyslu, jako by o nich nikdo nikdy neslyšel nebo jako by spadla z měsíce; ale jsou nová tak, že jsou vyrvána znova celým napětím lidské bytosti z muk a úzkostí nejisté chvíle, která si hledá v bolestech a pochybnostech svůj zákonný výraz a tvar. A tak jednou musí klásti doba důraz na intenzitu a podruhé na extenzitu; jednou na koncepci, podruhé na kompozici; jednou na proud, podruhé na krystal; jednou na var, podruhé na tvar — ale vždycky na něco, co jest jí *nutností a nezbytlím*, bez nichž nedojde sebe samé. *Nouze naučila Dalibora housli*, můj milý. To platí i o tvorbě kritické. Jen ten jednotlivec nebo jen ta generace, které to zalézá za nehty, před kterou se týčí alternativa buď zhynout anebo přerůst, může úsilím a napětím celé své bytosti nalézt nová kritéria jako zákon a ospravedlnění svého bytí. Když jsou již jednou tato kritéria nalezena, může je aplikovati každý spratek. Ale taková aplikace není mnohem víc než hra a často hra podvodnější než hra v karty; a měla by býti pod dozorem policie.“

„To všechno, co mně zde říkáte, leze mně těžko do hlavy. Vy tedy myslíte, že mladí tvoří kritéria a starší že si na kritiky jen hrají. Nemohu tomu uvěřiti.“

„Uvěříte časem, až pochopíte, že každé opakování je hraní. Starci si hrají více nežli děti; děti si vpravdě vůbec nehrají: ty stále vynalézají. Že si starí páni hrají na kritiky, nebylo by ostatně nejhorší; ale že hrají kritickou hru často podvodně, to je, co kazí radost ze hry i morálku z ní úplně.“

„A kdo to je u vás starý pán a kdo je to mladý?“

„Na to, můj milý, není kalendářové formulky. O tom nerozhoduje křestní nebo rodný list. Jsou lidé, kteří byli vrásčítí již v kolébce a jiní sestarali po maturitě nebo když proseděli semestr v semináři pro moderní literaturu českou; a jiní prošli vítězně i touto duchosušárnou a svěží, jaří a kvetoucí dožili se

vnoučat. Není na to formulky, můj zlatý. Jakož vůbec časem pochopíte, je věda kumpánka velmi nespolehlivá a nechává nás obyčejně na holičkách tam, kde bychom jí nejvíce potřebovali. A tak, mrška, nepodává nám formulky tam, kde bychom o ni nejvíce stáli.“

„Ale přece je snad možný nějaký pokyn, nějaká náповěď, něco, co usnadní aspoň poněkud rozlišení...“

„Ano, ale mohu vám je jen pošeptat do ucha...“

„Nuže?“

„Opravdový kritik nikdy neklepaří. Kdo rád myslí, toho ani nenapadne, že by mohl klepařit. A kdo klepaří, o tom buďte jist, že neumí myslit nebo že ho myšlení namáhá...“

„Ale pak je tedy přece v Čechách úpadek kritiky,“ zasmál se vítězoslavně můj rozpravěč, udeřiv se dlaní do čela.

„Nikoliv kritiky; pouze kritiků. To není přece totéž.“